

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ
ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою КЗВО
«Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради», протокол № 5
від «31» серпня 2021 р.
Голова вченої ради

Л.К. Задорожна

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Вікова та педагогічна психологія

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітньо-професійна програма Педагогіка середньої освіти

Навчальна програма з дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Розробник: Кузнецова Оксана Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент

Навчальна програма розглянута та схвалена на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту (протокол № 1 від «30» серпня 2021 р.)

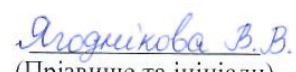
Завідувач кафедри

(Підпис)

(Прізвище та ініціали)

Гарант освітньої програми

(Підпис)

(Прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психічний розвиток людини на різних вікових етапах життя та формування особистості у процесі навчання та виховання.

Місце навчальної дисципліни згідно структурно-логічної схеми освітньо-професійної програми в структурі освітнього процесу: обов'язкова компонента.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Модуль 1. Вікова психологія

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади вікової психології.

Змістовий модуль 2. Основні етапи психічного розвитку в онтогенезі.

Модуль 2. Педагогічна психологія

Змістовий модуль 1. Педагогічна психологія як науковий базис аналізу освітньої діяльності.

Змістовий модуль 2. Суб'єкт педагогічної діяльності як феномен педагогічної психології.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета. Програма дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» орієнтована на формування знань про загальні закономірності психічного розвитку людини в онтогенезі, розуміння найважливіших етапів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей психіки людини, механізмів становлення особистості у процесі навчання та виховання.

Завдання:

- формування уявлень про джерела, умови та рушійні сили психічного розвитку особистості;
- засвоєння конкретного психологічного змісту окремих стадій вікового розвитку, орієнтування у засобах впливу на особистість в залежності від вікових та індивідуальних особливостей;
- розуміння психологічних умов навчання і виховання дітей,
- формування системи психологічних знань та вмінь, які сприяють вирішенню професійних завдань у педагогічній діяльності, створюють умови для професійного самовизначення та самоактуалізації особистості майбутнього педагога;
- оволодіння сучасними методами дослідження розвитку психічних процесів та властивостей особистості, дослідження закономірностей процесу

навчання та виховання, визначати психологічні методи вирішення завдань виховної роботи;

- опанування технологіями психолого-педагогічного впливу на розвиток особистості учня та учнівського колективу, розвиток навичок психологічної та педагогічної фасилітації;
- підвищення рівня психологічної грамотності, готовності до використання теоретичних відомостей в повсякденних життєвих ситуаціях та умовах професійної діяльності;
- формування уяви про психологію як систему знань, що впливає на розвиток людської культури та суспільства;
- формування психологічної культури, створення умов для розвитку особистості педагога, досягнення особистого успіху, для формування іміджу ділової людини.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) інтегральної компетентності (**ІК**) - здатність розв'язувати актуальні проблеми та складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері педагогіки та загальної середньої освіти;

б) загальних (**ЗК**):

ЗК 5 - здатність до адаптації та дії в новій ситуації;

ЗК 7 - здатність до ефективної міжособистісної взаємодії;

ЗК 8 - здатність діяти соціально відповідально і свідомо;

в) спеціальних (фахових, предметних) (**СК**):

СК 3 - здатність враховувати різноманітність, індивідуальні особливості учнів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти;

СК 6 - здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній діяльності;

СК 10 - здатність до організації і здійснення процесу виховання в закладі загальної середньої освіти;

СК 12 - здатність управляти освітнім процесом, проявляти лідерський потенціал у вирішенні організаційно-управлінських завдань;

СК 13 - здатність до педагогічної рефлексії в процесі розв'язання професійних завдань, до самоосвіти, професійного самовдосконалення і самореалізації.

Кінцеві **програмні результати навчання**, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна.

ПРН 3 - формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію, зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування, висновки та аргументацію з питань загальної середньої освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію;

ПРН 4 - вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення результатів освітньої, професійної діяльності, презентації наукових досліджень та інноваційних проєктів;

ПРН 5 - організувати освітній процес на основі дитиноцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управляти навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивно оцінювати результати навчання учнів;

ПРН 6 - розробляти та реалізовувати освітні, інноваційні й дослідницькі проєкти у сфері загальної середньої освіти та міждисциплінарного рівня із дотриманням правових, соціальних, економічних, етичних норм;

ПРН 7 - створювати відкрите освітнє середовище, сприятливе для учнів та спрямоване на забезпечення результатів навчання;

ПРН 10 - приймати ефективні, відповідальні рішення з питань управління в сфері загальної середньої освіти, зокрема у нових або незнайомих середовищах, за наявності багатьох критеріїв та неповної або обмеженої інформації;

ПРН 11 - здійснювати консультативну діяльність у сфері загальної середньої освіти;

ПРН 12 - знати та вміти застосовувати принципи, сучасні методи, прийоми, форми організації процесу виховання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів в закладах загальної середньої освіти;

ПРН 14 - демонструвати прагнення до неперервного особистісно-професійного саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні психологічні поняття, які описують суб'єктивну реальність людини у вікових виявах;
- історію і сучасний стан психології розвитку людини;
- закономірності і фактологію психічного розвитку людини;
- закономірності психічної діяльності людини у процесі розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання, навчання і самонавчання.

вміти:

- здійснювати педагогічну діяльність на основі знань про індивідуальні та вікові особливості психічного розвитку особистості;
- кваліфікувати педагогічну ситуацію з позицій психології розвитку;
- виявляти психологічні причини вчинків та дій людини на різних етапах онтогенезу;
- розуміти внутрішній стан людини у різних ситуаціях у процесі розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання, навчання і самонавчання;
- використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їх позитивної самооцінки, Я-ідентичності;
- критично осмислювати проблеми у галузі середньої освіти та на межі галузей знань;

- інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі у широких або мультидисциплінарних контекстах;
- проектувати власну педагогічну діяльність та здійснювати її рефлексію;
- продовжувати навчання з високим ступенем автономії.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин, що становить 5 кредитів ЄКТС.

3. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Вікова психологія

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади вікової психології

Тема 1. Предмет та завдання вікової психології, зв'язок з іншими науками

Предмет вікової психології як науки. Основні проблеми вікової психології як науки. Вік як фізіологічна та психологічна категорія. Структура вікової психології. Методи вікової психології. Зв'язок вікової психології з віковою фізіологією, психогенетикою, педагогікою, філософією, загальною психологією, психологією особистості, соціальною психологією. Зв'язок вікової психології з педагогічною практикою.

Тема 2. Загальна характеристика онтогенезу людської психіки

Поняття та сутність психічного розвитку. Загальні закономірності психічного розвитку людини. Поняття про рушійні сили розвитку. Біологічне та соціальне у розвитку людини. Роль діяльності у психічному розвитку людини. Значення спілкування та соціального контексту для розвитку дитини.

Проблема вікової періодизації розвитку. Структура віку: поняття провідної діяльності, соціальної ситуації розвитку, сензитивного періоду, психологічного новоутворення, вікової кризи. Важливість урахування вікових та індивідуальних особливостей дитини у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти. Сучасне освітнє середовище, що сприяє розвитку та навчанню.

Тема 3. Зміст психічного розвитку у різних наукових школах

Біогенетичний принцип в віковій психології. Нормативний підхід до дослідження дитячого розвитку. (Ст.Холл, А.Гезелл, С.Термен, К.Бюлер). Переборення біогенетичних підходів до дослідження психіки дитини. Роль соціального середовища в розвитку дитини в теоретичних поглядах А.Валлона, Дж.Брунера. Теорії соціального навчання (Дж.Уотсон, Б.Скіннер). Теорія конвергенції двох факторів (В.Штерн). Становлення та розвиток вітчизняної вікової психології.

Персонологічні теорії розвитку. Теорія психосексуального розвитку (З.Фрейд). Психосоціальна концепція розвитку (Е.Еріксон). Генетична психологія Ж.Піаже. Гуманістичні концепції розвитку людини (А.Маслоу).

Культурно-історична теорія Л.С.Виготського, теорія діяльності О.Н.Леонтьєва, теорія формування розумових дій П.Я.Гальперіна, теорія навчальної діяльності В.В.Давидова – Д.Б.Ельконіна.

Змістовий модуль 2. Основні етапи психічного розвитку в онтогенезі

Тема 4. Психологія дошкільного дитинства

Психологія розвитку дитини в перший рік життя. Психологічні особливості спілкування дорослих з дитиною у перший рік життя. Психологічні особливості раннього дитинства. Криза 3 років. Психологічна характеристика дошкільного віку. Роль гри в розвитку дитини. Продуктивна діяльність дошкільника. Основні особливості інтелектуального розвитку в дошкільному віці. Спілкування з однолітками в дошкільному віці. Розвиток особистості в дошкільному віці. Розвиток моральної свідомості. Емоційний розвиток дошкільника. Проблема готовності до шкільного навчання.

Тема 5. Психічний розвиток дітей молодшого шкільного віку

Основні особливості молодшого шкільного віку. Анатомо-фізіологічні особливості молодшого школяра. Пізнавальний розвиток молодшого школяра. Навчальна діяльність як провідна у молодшому шкільному віці. Розвиток особистості молодшого школяра. Спілкування з дорослими та однолітками. Емоційно-вольовий розвиток молодшого школяра.

Тема 6. Психологічні особливості підлітків

Основні напрямки психічного розвитку в підлітковому віці. Анатомо-фізіологічна перебудова і її відображення в психологічних особливостях віку. Психологічні проблеми статтевого виховання.

Перебудова навчальної діяльності і її психологічне значення. Розвиток пізнавальних процесів у підлітка.

Особливості розвитку особистості у підлітковому віці. Розвиток самосвідомості й формування самооцінки. Вдосконалення волі та характеру. Акцентуації характеру у підлітків, типологія акцентуацій характеру.

Значення груп ровесників, сім'ї і шкільного класу в становленні особистості підлітка. Особливості соціалізації підлітків. Стосунки дружби та товаришування в підлітковому віці. Почуття в підлітковому віці.

Тема 7. Психологічна характеристика юнацького віку

Загальна соціально-психологічна характеристика старшого шкільного віку (рання юність). Необхідність життєвого самовизначення старшого школяра. Поширення кола спілкування. Любов. Перехід до самостійного життя. Становлення та розвиток особистості в період ранньої юнацтва. Формування світогляду та моральних переконань в старшому шкільному віці. Моральне самовизначення. Формування життєвих планів і професійних інтересів. Виникнення вибіркового ставлення до шкільних предметів. Взаємини з батьками та вчителями.

Модуль 2. Педагогічна психологія

Змістовий модуль 1. Педагогічна психологія як науковий базис аналізу освітньої діяльності

Тема 1. Предмет та завдання педагогічної психології

Предмет, завдання, структура педагогічної психології. Основні проблеми педагогічної психології. Етапи становлення педагогічної психології. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками. Педагогічна психологія та освітня практика.

Основні категорії педагогічної психології: соціалізація, наuczіння, навчання, учіння, викладання, виховання, самовиховання, досвід. Взаємодія як категорія, її основні характеристики. Принципи педагогічної психології: загальнофілософські, загальнопсихологічні, спеціальні.

Методи дослідження в педагогічній психології, їх класифікація. Формуючий як основний метод. Констатуючий експеримент. Характеристика окремих методів педагогічної психології.

Тема 2. Теоретичні аспекти психології освітньої діяльності

Освітній процес як соціальна й діяльнісна система. Синергетична єдність педагогічної та навчальної діяльності в освітньому процесі. Співвідношення навчання та розвитку як центральна проблема педагогічної психології. Психологічні засади сучасних підходів в освітній діяльності (особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, інтегрований). Особистісно-орієнтований освітній процес. Розвивальне навчання в освітніх процесах. Психолого-педагогічні характеристики суб'єктів освітнього процесу. Соціально-психологічні аспекти навчання і виховання.

Тема 3. Психологічні проблеми навчальної діяльності

Поняття про наuczіння, учіння, навчання та навчальну діяльність. Структура навчальної діяльності. Методи та прийоми навчання. Контроль та оцінка у навчанні. Психологічні аспекти навчальної діяльності: систематизація уявлень. Чинники, що впливають на успішність навчання. Формування навчальної діяльності як взаємодії вчителя та учня. Конструктивні та деструктивні моделі навчання.

Наuczіння та учіння - співвідношення понять. Види, умови і механізми наuczіння. Учіння (навчальна діяльність) як форма соціальної активності особистості, його функції. Види учіння: за характером процесу учіння (цілеспрямоване та мимовільне), за умовами перебігу учіння (організоване та стихійне). Засвоєння – центральна ланка навчальної діяльності.

Соціально-психологічні механізми учіння. Мотиви учіння. Види мотивації в учбовій діяльності. Способи розвитку мотивації учіння. Інтерес як один з інтегральних проявів складних процесів мотиваційної сфери. Мотиви досягнення успіху й запобігання невдачі. Зв'язок типів ставлення школяра до навчання із характером його мотивації і станом учбової діяльності. Проблемні ситуації та мотивація. Психологічні умови формування уміння вчитися. Причини неуспішності. Чинники успіху в навчальній діяльності.

Тема 4. Психологія виховання

Сутність та цілі виховання у психологічних теоріях. Психологічні механізми єдності виховання, навчання та розвитку. Непрямі, свідомі та несвідомі засоби виховання. Методи формування свідомості, методи формування поведінки, методи формування почуттів і ставлення. Механізм перетворення зовнішнього виховного управління на внутрішню систему самоуправління і самовиховання. Технології виховання як психологічний вплив, спрямований на зміни особистості та поведінку людини. Формування вихованості учнів, критерії оцінки вихованості.

Методи самовиховання: самопізнання, самостимулювання, самовладання. Прийоми самовиховання: самозобов'язання, самопереконавання, самонавіювання, самотренування, самопримус. Засоби самовиховання: рефлексування, самостереження, самоорганізування, самопроектування. Ефекти виховання та самовиховання внаслідок соціалізації та персоналізації особистості. Завдання шкільної психологічної служби в контексті освітнього процесу.

Змістовий модуль 2. Суб'єкт педагогічної діяльності як феномен педагогічної психології

Тема 5. Психологічна характеристика суб'єкта педагогічної діяльності

Роль та особистість педагога. Психологічні вимоги до особистості педагога (інтелект, ерудиція, культура та властивості особистості педагога). Педагогічний авторитет. Структура педагогічних здібностей. Педагогічне сприйняття. Специфіка педагогічного мислення. Педагогічна рефлексія. Психологічний аналіз професійної компетентності педагога. Самосвідомість педагога. Особистісні якості в структурі суб'єкта педагогічної діяльності. Розвиток творчих здібностей педагога. Чинники успішності професійної педагогічної діяльності. Психологічні труднощі педагогічної діяльності. Синдром емоційного вигорання як показник професійної дезадаптації вчителя.

Тема 6. Психологія навчально-педагогічного співробітництва та спілкування в освітньому процесі

Навчально-педагогічна співпраця як сучасна тенденція в освіті. Педагогічне спілкування як форма взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Психологічний аналіз педагогічного спілкування. Особливості вербальних і невербальних засобів спілкування. Бар'єри у педагогічній взаємодії, спілкуванні й навчально-педагогічній діяльності. Психологічні особливості педагогічного колективу. Взаємостосунки педагогів. Ефективність діяльності педагогічного колективу. Педагогічна супервізія.

3. Рекомендована література

Основна

1. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін., 2-е вид., допов. Київ: Каравела, 2019. 400 с.
2. Євтух М.Б. Педагогічна психологія: Підручник / М.Б. Євтух, Е.В. Лузік, Н.В. Ладогубець, Т.В. Ільїна. К.: КондорВидавництво, 2015. 420 с.
3. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: ТЦ Сфера, 2005. 464 с.
4. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. Москва: Академия, 2003. 456 с.
5. Першина Л.А. Возрастная психология: Учебное пособие для вузов. Москва: Академический проект, 2004. 256 с.
6. Подоляк Л. Г. Основи педагогічної психології (психологія виховання) [Навч. посібник] / Л. Г. Подоляк, О. П. Главник. Київ: Главник, 2006. 112с.
7. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник. 4-те вид., стер. Суми : Університетська книга, 2019. 352 с
8. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2005. 360 с.
9. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч.посіб. Київ: Академвидав, 2007. 424 с.

Додаткова

1. Бех І. Д. Виховання особистості: навч. метод, посіб.: У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 342 с.
2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2009. 248 с.
3. Баришполь С.В. Психологічні ігри з елементами тренінгів у початковій школі: вчителю та психологу. Х.: Вид. група «Основа», 2019. 158 с.
4. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Педагогічна психологія: Навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2007. 248 с.
5. Власова О. І. Педагогічна психологія: [Навч. посібник]. Київ: Либідь, 2005. 400с.
6. Возрастная и педагогическая психология / под ред. М. В. Гамезо. Москва: Просвещение, 2004. 256 с.
7. Возрастная и педагогическая психология: хрестоматія: [учеб. пособие] для студ. высш. учеб. заведений / сост.: И. В. Дубровина, А. М. Прихожан, В. В. Зацепин. 5-е изд., стер. Москва: Академия, 2008. 368 с.
8. Забродський М. М. Педагогічна психологія: Курс лекцій. Київ: МАУП, 2000. 189 с.
9. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989.
10. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: (курс лекцій): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; М-во освіти і науки України, Ін-т соц. робота та упр. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 128с.

11. Кузнєцова О.В. Спрямованість інноваційності в системі рис особистості майбутнього психолога. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Психологічні науки* : збірник наукових праць / за ред. Ірини Савенкової. №1 (19). 2018. С. 66 – 73.
12. Кузнєцова О.В. Інноваційність як особистісний потенціал професійної компетентності педагога. *Професійна компетентність сучасного педагога: методологія, теорія, методика, практика* : монографія / Л.К.Задорожна, В.В.Ягоднікова, Г.М. Сагач та ін., за заг.ред. В.В.Ягоднікової. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. С.55 - 70.
13. Кузнєцова О.В. Психологічний портрет педагога-тренера Нової української школи: профілі інноваційності : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку» (Одеса, 14 травня 2020 р.) / за заг. ред. В.В.Ягоднікової. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. С.80-83.
14. Кузнєцова О.В. Психологічна освіта в системі підготовки вчителя: виклики сьогодення та шляхи модернізації : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Нове покоління вчителів для української школи: виклики і досягнення» (Одеса, 30 квітня 2021 р.). Одеса: Астропрінт, 2021. С.147-150.
15. Лекції з педагогічної психології: навчальний посібник / М.М. Заброцький, Ю. Г. Шапошникова. Херсон: Грінь, 2017. 144 с.
16. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія: навчальний посібник / Т. М. Лисянська. Київ: Каравела, 2012. 248 с.
17. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія: практикум: [Навч. посібник] / Т.М Лисянська. Київ: Каравела, 2009. 128с.
18. Нова українська школа: poradник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
19. Павелків Р. В. Заброцький М. М. Педагогічна психологія: (теоретичні концепції та практикум): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Рівне, 2003. 297 с.
20. Педагогічна психологія: навч. посіб. / О. П. Сергєєнкова та ін. Київ: ЦУЛ, 2012. 168 с.
21. Педагогічна психологія: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. Л. В. Долинська. Київ: Каравелла, 2014. 368 с.
22. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення): Навч.-метод посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. 330с.
23. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія. Суми, 2007. 330 с.
24. Прасол Д. В., Литвиненко І. С. Вікова та педагогічна психологія: мультимедійний навчально-методичний посібник. Миколаїв: Арнекс, 2016. 150 с.

25. Регуш Л.А. Проблемы психического развития и их предупреждение (от рождения до пожилого возраста). СанктПетербург: Речь, 2006. 320 с.
26. Сергеенкова О., Столярчук О., Коханова О. Педагогічна психологія. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
27. Степанов О. М. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 416 с.
28. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова і педагогічна психологія : підручник. К., 2017. 480 с.
29. Ушакова І.В. Супервізія : навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 228 с.
30. Фридман Л.М. Психология детей и подростков: Справочник для учителей и воспитателей. Москва: Изд-во Института Психотерапии, 2004. 480 с.
31. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва: Смысл, 2001. 365 с.

14. Електронні інформаційні ресурси

1. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/>
2. Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України URL: <http://psychology-naes-ua.institute/>
3. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. URL: <http://ipood.com.ua/>
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 988-р від 14.12.2016 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
5. Міністерство освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
6. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>
7. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/>
8. Одеська національна наукова бібліотека. URL:: <http://odnb.odessa.ua/>
9. Український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів. URL: <https://prometheus.org.ua/>
10. Educational Era. Студія онлайн освіти. URL:: <https://www.ed-era.com>